

BONDÁR MÁRIA – SOMOGYI KRISZTINA

KÉSŐ RÉZKORI BIRITUÁLIS TEMETŐ BALATONSZENTGYÖRGY HATÁRÁBAN

Késő rézkori birituális temető
Balatonszentgyörgy határában

BONDÁR MÁRIA – SOMOGYI KRISZTINA

**Késő rézkori birituális temető
Balatonszentgyörgy határában**

Közreműködők:

Rácz Piroska, Gál Erika, Marton Tibor, Sümegi Pál,
Miklós Dóra Georgina és Gerber Dániel

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatási Hálózat

Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Régészeti Intézet
MTA Kiváló Kutatóhely
Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

Budapest 2022

A kötet megjelenését támogatta:

A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K-128413,
A Kárpát-medence késő rézkori temetkezéseinek komplex elemzése és a
MEC K_140620, *Késő rézkori temetkezések a Kárpát-medencében –*
Régészeti és bioarchaeológiai elemzések új eredményei című pályázata

Borító:

Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. lelőhely 774. kettős sír. Fotó: Rippl-Rónai Múzeum.
Válogatás a temető leleteiből. Fotók: Ambrus Edit, Balla Krisztián és Csernák Bálint.

ISBN 978-615-5766-55-8

© Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat

© Archaeolingua Alapítvány

© Szerzők

© Seleanu Magdaléna

© Ambrus Edit

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

2022

ARCHAEOLINGUA

ARCHAEOLINGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13.

www.archaeolingua.hu

Borítóterv: Kaszta Móni

Tipográfia és nyomdai előkészítés: Kovács Rita

Nyomda: Prime Rate Kft. Budapest

Tartalomjegyzék

BONDÁR MÁRIA	
Előszó	7
SOMOGYI KRISZTINA	
A Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. lelőhelyen feltárt temető bemutatása és elemzése	11
BONDÁR MÁRIA	
A balatonszentgyörgyi temető leleteinek elemzése	59
BONDÁR MÁRIA	
A temető „benépesülése”, a sírok tipokronológiai helyzete	91
BONDÁR MÁRIA	
A balatonszentgyörgyi temető értékelése	99
BONDÁR MÁRIA – SOMOGYI KRISZTINA	
Katalógus	111
Táblák	141
Irodalom	229
RÁCZ PIROSKA	
A balatonszentgyörgyi badeni birituális temető emberi maradványai	239
GÁL ERIKA	
Állatcsontleletek Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. késő rézkori temetőből	259
MARTON TIBOR	
Pattintott kőeszközök Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. késő rézkori temetőből	263
SÜMEGI PÁL	
Késő rézkori temetkezési gyöngyök petrográfiai és archaeomalakológiai elemzése Balatonszentgyörgyről	269
MIKLÓS DÓRA GEORGINA	
Balatonszentgyörgy késő rézkori temető homokkő anyagú szerszámkövek kőzettani és nehézasvány vizsgálata	281
GERBER DÁNIEL	
Balatonszentgyörgy-Faluvégi dűlő 2. lelőhely emberi maradványainak genetikai analízise	293
MÁRIA BONDÁR – KRISZTINA SOMOGYI	
A Late Copper Age biritual cemetery on the outskirts of Balatonszentgyörgy	297
List of illustrations	305
A kötet szerzői / List of contributors	317

IRODALOM*

- BACHHUBER 2014 BACHHUBER, CRISTOPH: The Anatolien context of Philia material culture in Cyprus. In: *The Cambridge Prehistory of the Bronze and Iron Age Mediterranean*. Eds.: Knapp, Bernard A. – Dommelen, Peter van. Cambridge: Cambridge University Press 2014, 139–156.
<https://doi.org/10.1017/CHO9781139028387.012>
- BALDIA *et al.* 2008 BALDIA, O. MAXIMILIAN – FINK, S. DOUGLAS – BOULANGER, MATTHEW: Problems in the archaeological legacy. The TRB/Lengyel–Baden conundrum. In: *The Baden Complex and the outside world. Proceeding of the 12th Annual Meeting of the EAA in Cracow 19–24th September 2006*. Eds.: Furholt, Martin – Szmyt, Marzena – Zastawny, Albert. Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa 4. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt 2008, 25–48.
- BÁNFFY–BONDÁR–
M. VIRÁG 2003 BÁNFFY ESZTER – BONDÁR MÁRIA – M. VIRÁG ZSUZSANNA: A rézkori hitvilág. In: *Magyar régészet az ezredfordulón*. Főszerk.: Visy Zsolt. Budapest: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2003, 132–137.
- BANNER 1940 BANNER JÁNOS: *Hódmezővásárhely története a honfoglalásig*. 1. rész. A legrégebb időktől a bronzkor kialakulásáig – Geschichte der Stadt Hódmezővásárhely bis zur Landnahmenzeit. Teil 1. Von den ältesten Zeiten bis zur Bronzezeit. Hódmezővásárhely: Városi Múzeum 1940.
- BANNER 1942 BANNER, JÁNOS: *Das Tisza-, Maros-, Körösgebiet bis zur Entwicklung der Bronzezeit*. Szeged: Szegedi Új Nemzedék Lapvállalat; Leipzig: Harrassowitz 1942.
- BANNER 1956 BANNER, JÁNOS: *Die Pécelér Kultur*. Archaeologia Hungarica 36. Budapest: Akadémiai Kiadó 1956.
- P. BARNA 2003 P. BARNA JUDIT: Késő rézkori település Nagykanizsa-Billa lelőhelyen – Late Copper Age settlement in Nagykanizsa-Billa. *Zalai Múzeum* 12 (2003) 97–142.
- BAYER 1928 BAYER, Josef: Die Ossarner Kultur, eine äneolithische Mischkultur im östlichen Mitteleuropa. *Eiszeit und Urgeschichte* 5 (1928) 60–91.
- BELLA 1892 BELLA LAJOS: Petőházi leletről (Soprony m.). *Archaeologiai Értesítő* 12 (1892) 346–347.
- BONDÁR 1982 BONDÁR, MÁRIA: Spätkupferzeitliche Siedlung in Pécs-Vasas. *Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften* 10–11 (1980–1981) [1982] 25–44, 341–348.
- BONDÁR 1984 BONDÁR, MÁRIA: Neuere Funde der Kostolac und der spätbadener Kultur in Ungarn. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 36 (1984) 59–84.
- BONDÁR 1987 BONDÁR MÁRIA: Újabb adatok a badeni kultúra temetkezéseihöz – Neuere Beiträge zu Bestattungen der Badener Kultur. *Zalai Múzeum* 1 (1987) 47–58.

* Az irodalomjegyzék egységesítését Vajda Olgának köszönöm.

- BONDÁR 1996 BONDÁR MÁRIA: Késő rézkori sírok Balatonbogláron. (A kostolaci kultúra leletei Somogy megyében I.) – Late Copper Age graves at Balatonboglár. (Finds of the Kostolac Culture in Somogy county, Hungary I.). *Somogyi Múzeumok Közleményei* 12 (1996) 3–16.
- BONDÁR 2000 BONDÁR MÁRIA: A badeni kultúra telepmaradványa Aparhant-Felső legelő lelőhelyen – The settlement fragment of the Baden Culture on the site Aparhant-Felső pasture. *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 22 (2000) 39–74.
- BONDÁR 2002 BONDÁR MÁRIA: Fejezetek a Kárpát-medence késő rézkori emberábrázolásának tárgyai emlékeiből – Chapters from the objectual remains of the Late Copper Age human depiction in the Carpathian Basin. *A Wosinsky Mór Megyei Múzeum Évkönyve* 24 (2002) 81–98.
- BONDÁR 2002a BONDÁR MÁRIA: A badeni kultúra emberábrázolásának újabb emlékei Somogy megyéből – The newer remnants of Baden Culture human depiction from Somogy county. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 15 (2002) 41–48.
- BONDÁR 2002b BONDÁR MÁRIA: A badeni kultúra kutatási helyzete Magyarországon. (Vázlat) – Der Forschungsstand der Badener Kultur in Ungarn. (Abriss). *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 8 (2002) 7–30.
- BONDÁR 2008 BONDÁR MÁRIA: Késő rézkori település Nagyrécsce határában – Late Copper Age settlement in the surroundings of Nagyrécsce. *Zalai Múzeum* 17 (2008) 33–58.
- BONDÁR 2009 BONDÁR, MÁRIA: Catalogue. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 31–196, Plates I–CLXXV.
- BONDÁR 2009a BONDÁR, MÁRIA: Funerary rites in the Budakalász cemetery. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 197–243.
- BONDÁR 2009b BONDÁR, MÁRIA: Grave goods. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 245–300.
- BONDÁR 2010 BONDÁR, MÁRIA: The Late Copper Age settlement at Nagyút-Göbolyjárás II. Questions on the periodisation of the Baden Culture. *Antaeus* 31–32 (2010) 303–374.
- BONDÁR 2012 BONDÁR MÁRIA: *Agyag kocsimodellek a Kárpát-medencéből (Kr. e. 3500–1500)*. Budapest: Archaeolingua 2012.
- BONDÁR 2015 BONDÁR, MÁRIA: *The Late Copper Age cemetery at Pilismarót-Basaharc. István Torma's excavations (1967, 1969–1972)*. Budapest: Archaeolingua 2015.
- BONDÁR 2015a BONDÁR, MÁRIA: The Vörs diadem. A unique relic of Late Copper Age metallurgy. Supposition, fact, new results. *Antaeus* 33 (2015) 99–120.
- BONDÁR 2015b BONDÁR MÁRIA: Újabb adatok a vörsi késő rézkori diadémról. *Magyar Régészet Online Magazin*, 2015 nyár.
http://files.archaeolingua.hu/2015NY/Bondar_H15NY.pdf
 (utolsó megtekintés: 2022.07.05.)

- BONDÁR 2018 BONDÁR, MÁRIA: Prehistoric innovations. Wheels and wheeled vehicles. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 69 (2018) 271–298.
<https://doi.org/10.1556/072.2018.69.2.3>
- BONDÁR 2019 BONDÁR MÁRIA: *A késő rézkori fémművesség magyarországi emlékei*. Budapest: Archaeolingua 2019.
- BONDÁR–MATUZ–SZABÓ 1998 BONDÁR MÁRIA – D. MATUZ EDIT – SZABÓ J. JÓZSEF: Rézkori és bronzkori településnyomok Battonya határában – Kupfer- und bronzezeitliche Siedlungsspuren in der Gemarkung von Battonya. *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 4 (1998) 7–53.
- BÖHM 1941 BÖHM, JAROSLAV: Zur Endphase der donauländischen Kultur. *Altböhmen und Altmähren* 1 (1941) 37–64.
- BOULESTIN 2012 BOULESTIN, BRUNO: Champs de la discipline. Concepts et mise en oeuvre. In: *Archéologie de la mort en France*. Dir.: Bonnabel, Lola. Paris: Édition La Découvert 2012, 25–41.
- Cheben 1984 Cheben, Ivan: Sídliško badenskej kultúry v Bíni – Siedlung der Badener Kultur in Bína. *Slovenská Archeológia* 32:1 (1984) 147–177.
- CHILDE 1929 CHILDE, GORDON VERE: *The Danube in Prehistory*. Oxford: Clarendon Press; New York: Oxford University Press 1929.
- DANI–HORVÁTH 2012 DANI JÁNOS – HORVÁTH TÜNDE: *Őskori kurgánok a magyar Alföldön*. Budapest: Archaeolingua 2012.
- DURKHEIM 1912 (2004) DURKHEIM, ÉMILE: *A vallási élet elemi formái. A totemisztikus rendszer Ausztráliában* [Les formes élémentaires de le vie religieuse. Le système totémique en Australie. Paris, Alcan 1912]. Budapest: L'Harmattan 2004.
- ECSEDY 1979 ECSEDY, ISTVÁN: *The people of the pit-grave kurgans in Eastern Hungary*. *Fontes Archaeologici Hungariae*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1979.
- EISNER 1933 EISNER, JAN: *Slovensko v pravěku*. Bratislava: Učená Společnost Šafaříkova 1933.
- ENDRŐDI 1997 ENDRŐDI ANNA: A késő rézkori bádeni kultúra Budapest, Andor utcai telepanyaga a kulturális kapcsolatok tükrében – Die Siedlungsmaterialien der spätkupferzeitlichen Badener Kultur aus der Andorstrasse im Spiegel der kulturellen Verbindungen. *Budapest Régiségei* 31 (1997) 121–175.
- FURHOLT 2008 FURHOLT, MARTIN: Culture history beyond cultures. The case of the Baden Complex. In: *The Baden Complex and the outside world. Proceedings of the 12th Annual Meeting of the EAA in Cracow 19–24th September 2006*. Eds.: Furholt, Martin – Szmyt, Marzena – Zastawny, Albert. *Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa* 4. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt 2008, 13–24.
- FURHOLT 2011 FURHOLT, MARTIN: Polythetic classification and measures of similarity in material culture. A quantitative approach to Baden Complex material. *Analecta Archaeologica Ressorviensia* 4 (2009) [2011] 225–263.
- FURHOLT 2013 FURHOLT, MARTIN: Die Datierung der Höhensiedlung Hlinsko im Kontext Boleráz-Gruppe Mährens. *Přehled Výzkumů* 54 (2013) 83–97.

- GENNEP 1909 (2007) GENNEP, ARNOLD VAN: Átmeneti rítusok [Les rites du passage. Paris: Émil Nourry 1909]. Budapest: L'Harmattan 2007.
- GREENFIELD 2010 GREENFIELD, HASKEL J.: The secondary products revolution. The past, the present and the future. *World Archaeology* 42:1 (2010) 29–54.
<https://doi.org/10.1080/00438240903429722>
- GYÖRGY 2008 GYÖRGY LÁSZLÓ: *A Baden-kultúra telepe Mezőkövesd-Nagy-Fertőn* – Die Siedlung der Badener Kultur in Mezőkövesd-Nagy-Fertő. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei 7. Miskolc: Herman Ottó Múzeum 2008.
- GYÖRGY 2009 GYÖRGY LÁSZLÓ: A Baden-kultúra települése Dunaszentgyörgy közelében – A settlement of the Baden Culture near Dunaszentgyörgy. In: *Medinától Etéig. Régészeti tanulmányok Csalog József születésének 100. évfordulójára*. Szerk.: Bende Livia – Lőrinczy Gábor. Szentes: Koszta József Múzeum 2009, 255–263.
- GYÖRGY 2009a GYÖRGY LÁSZLÓ: Késő rézkor – Late Copper Age. In: *Település és temetőfeltárás Dunaszentgyörgy határában* – Settlement and cemetery excavations at the borders of Dunaszentgyörgy. Ed.: Kvassay, Judit. VIA. Kulturális Örökségvédelmi Kismonográfiák 1 – VIA. Monographia Minor in Cultural Heritage 1. Budapest: Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009, 18–40.
- GYÖRGY 2014 GYÖRGY László: Észak-Magyarország a késő rézkorban. *A Baden-kultúra leletei Borsod-Abaúj-Zemplén megyében*. Budapest 2014. Kézirat. PhD disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola.
- HANSEN 2014 HANSEN, SVEND: The 4th Millennium. A watershed in European Prehistory. In: *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?* Proceeding of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna Austria 21–24 November 2012. Eds.: Horejs, Barbara – Mehofer, Mathias. Oriental and European Archaeology 1. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press, 243–259.
- HEFFRON 2020 HEFFRON, YAĞMUR: Paraphernalia of funerary display at Kaneš. Closer look at gold eye- and mouth-pieces. *Altorientalische Forschungen* 47:1 (2020) 91–122.
<https://doi.org/10.1515/aof-2020-0006>
- HONTI 1981 HONTI SZILVIA: Rézkori temetkezés Balatonbogláron – Ein Grab aus der Kupferzeit von Balatonboglár. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 4 (1981) 25–38.
- HORVÁTH 2004 HORVÁTH TÜNDE: Emberi vázakat tartalmazó objektumok Balatonőszöd-Temetői dűlő badeni településéről – Human and animal graves, burial and sacrificies in the Late Copper Age. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 16 (2004) 71–109.
- HORVÁTH 2011 HORVÁTH TÜNDE: A késő rézkor időszaka más szemszögből. Tipokronológiai megfigyelések a Balatonőszöd-Temetői-dűlői késő rézkori Boleráz/Baden település leletanyagán. *Gesta* 10 (2011) 3–135.

- HORVÁTH 2011a HORVÁTH TÜNDE: A Boleráz, Baden és Kostolac kultúrák kronológiai és térbeli helyzete, és interkulturális kapcsolatai. *Specimina Electronica Antiquitatis* 12 (2011) 1–105.
<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/14218/Specimina-Electronica-Antiquitatis-03Evf-2011-1sz-12.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (utolsó megtekintés: 2022. 07. 06.)
- HORVÁTH 2011b HORVÁTH, TÜNDE: Hajdúnánás-Tedej-Lyukas-halom. An interdisciplinary survey of a typical kurgan from the Great Hungarian Plain region. A case study. (The revision of the kurgans from the territory of Hungary). In: *Kurgan studies*. Eds.: Pető, Ákos – Barczy, Attila. BAR International Series 2238. Oxford: Archaeopress 2011, 71–133.
- HORVÁTH 2014 HORVÁTH, TÜNDE: *The Prehistoric settlement at Balatonőszöd-Temetődűlő*. The Middle Copper Age, the Late Copper Age and Early Bronze Age occupation. *Varia Archaeologica Hungarica* 29. Budapest: Archaeolingua 2014.
- HORVÁTH 2018 HORVÁTH TÜNDE: *Ózd csodálatos földje. A Baden-kultúra Ózd–Piliny variánsa Északkelet-Magyarországon* – The marvelous land of Ózd. The Ózd–Piliny Variant of the Baden Culture in North-Eastern Hungary. *Opitz Archaeologica* 10. Budapest: Martin Opitz Kiadó 2018.
- HORVÁTH–SVINGOR 2015 HORVÁTH, TÜNDE – SVINGOR, Éva: The spatial and chronological distribution of the so-called „Baden Culture”. In: *The Baden Culture around the western Carpathians*. Eds.: Nowak, Marek – Zastawny, Albert. *Via Archaeologica* 12. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad. Wydawnictwo 2015, 19–74.
- HORVÁTHOVÁ 2007 HORVÁTHOVÁ, EVA: Prehľad typov nádob badenskej kultúry v Potisi – Review the Baden Culture vessel types in the Tisza region. *Východoslovenský Pravek* 8 (2007) 5–32.
- HORVÁTHOVÁ 2010 HORVÁTHOVÁ, EVA: *Osídlenie badenskej kultúry na Slovenskom území severného Potisia* – The Baden Culture settlement in the region of the northern Tisza river in Slovakia. *Archaeologica Slovaca Monographiae* 13. Nitra: Archeologický Ústav Slovenskej Akadémie Vied 2010.
- KALICZ 1963 KALICZ, NÁNDOR: *Die Pécelér (Badener) Kultur und Anatolien*. *Studia Archaeologica* 2. Budapest: Akadémiai Kiadó 1963.
- KALICZ 1976 KALICZ, NÁNDOR: Ein neues kupferzeitliches Wagenmodell aus der Umgebung von Budapest. In: *Festschrift für Richard Pittioni zum siebzigsten Geburtstag*. 1. Urgeschichte. Hrsg.: Mitscha-Märheim, Herbert – Friesinger, Herwig – Kerchler, Helga. *Acta Austriaca*. Beiheft 13. Wien: Franz Deuticke ; Horn: Ferdinand Berger und Söhne 1976, 188–200.
- KALICZ 1989 KALICZ, NÁNDOR: Die chronologische Verhältnisse zwischen der Badener Kultur und den Kurganravern in Ostungarn. In: *Das Äneolithikum und die früheste Bronzezeit (C¹⁴ 3000–2000 b.c.) in Mitteleuropa*. Kulturelle und chronologische Beziehungen. *Acta des XIV. Internationalen Symposiums Prag–Liblice* 20.–24. 10. 1986. Hrsg.: Buchwaldek, Miroslav – Pleslová-Štiková, Emilie. *Præhistorica*.

- Acta Instituti Praehistorici Universitatis Carolinae Pragensis 15. Praha: Univerzita Karlova 1989, 121–132.
- KALICZ 1991 KALICZ, NÁNDOR: Beiträge zur Kenntnis der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: *Die Kupferzeit als historische Epoche*. Symposium Saarbrücken und Otzenhausen 6–13. 11. 1988. Hrsg.: Lichardus, Jan. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 55 (1991) 347–387.
- KALICZ 1999 KALICZ NÁNDOR: A késő rézkori Bádén kultúra temetője Mezöcsát-Hörsögsön és Tiszavasvári-Gyepároson – Das Gräberfeld der spätkupferzeitlichen Badener Kultur in Mezöcsát-Hörsögs und in Tiszavasvári-Gyepáros. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 37 (1999) 57–101.
- KALICZ 2004 KALICZ, NÁNDOR: Die kupferzeitliche Badener Kultur in der Auffassung von Viera Němejcová-Pavúková und der ungarischen Forschung. In: *Zwischen Karpaten und Ägäis. Neolithikum und Ältere Bronzezeit. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková*. Eds.: Hänsel, Bernard – Studeníková, Etela. Internationale Archäologie. Studia Honoraria 21. Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf 2004, 177–205.
- KOREK 1951 KOREK JÓZSEF: A badeni kultúra temetője Alsónémedin. 1. Régészeti feldolgozás. *A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának Közleményei* 1 (1951) 41–66.
- KOREK 1983 KOREK JÓZSEF: *Közép–Kelet–Európa a rézkor végén* – Central–Eastern Europe on the end of the Copper Age. Budapest 1983. Kézirat. MTA Doktori disszertáció.
- KÖVÁRI 1994 KÖVÁRI KLÁRA: Rézkori sírok Ipolydamásdon. *Börzsönyvidék* 2 (1994) 119–130.
- KRAUSS 2014 KRAUSS, RAIKO: Troy, Baden Culture and corded ware. Correlations in the Balkan–Carpathian Region at the turn of the 4th Millennium BC. In: *Western Anatolia before Troy. Proto-urbanisation in the 4th Millennium BC?* Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21–24 November, 2012. Eds.: Horejs, Barbara – Mehofer, Mathias. Oriental and European Archaeology 1. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press 2014, 261–274.
- KRISTIANSEN 2014 KRISTIANSEN, KRISTIAN: Towards a new paradigm? The Third science revolution and its possible consequences in archaeology. *Current Swedish Archaeology* 22 (2014) 11–34.
<https://doi.org/10.37718/CSA.2014.01>
- KRUMPEL 2012 KRUMPEL, JOHANNES: Four graves of the Baden Culture from Ratzersdorf an der Traisen, Lower Austria. *Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské Univerzity* (17) 211–231.
- LINNÉ 1758 LINNAEUS, CARL [LINNÉ, CARL VON]: *Systema naturæ per regna tria naturæ, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis*. Tomus I. 10. kiadás. Holmiae: Impensis Direct. Laurentii Salvii 1758.
<https://doi.org/10.5962/bhl.title.542>

- LIPSON *et al.* 2017 LIPSON, MARK – SZÉCSÉNYI-NAGY, ANNA – MALLICK, SWAPAN – PÓSA, ANNAMÁRIA – STÉGMÁR, BALÁZS – KEERL, VICTORIA – ROHLAND, NADIN – STEWARDSON, KRISTIN – FERRY, MATTHEW – MICHEL, MEGAN – OPPENHEIMER, JONAS – BROOMANDKHOSHBAKHT, NASREEN – HARNEY, EADAON – NORDENFELT, SUSANNE – LLAMAS, BASTIEN – MENDE, BALÁZS GUSZTÁV – KÖHLER, KITTI – OROSS, KRISZTIÁN – BONDÁR, MÁRIA – MARTON, TIBOR – OSZTÁS, ANETT – JAKUCS, JÁNOS – PALUCH, TIBOR – HORVÁTH, FERENC – CSENGERI, PIROSKA – KOÓS, JUDIT – SEBŐK, KATALIN – ANDERS, ALEXANDRA – RACZKY, PÁL – REGENYE, JUDIT – P. BARNA, JUDIT – FÁBIÁN, SZILVIA – SERLEGI, GÁBOR – TOLDI, ZOLTÁN – NAGY, EMESE GYÖNGYVÉR – DANI, JÁNOS – MOLNÁR, ERIKA – PÁLFI, GYÖRGY – MÁRK, LÁSZLÓ – MELEGH, BÉLA – BÁNFAI, ZSOLT – DOMBORÓCZKI, LÁSZLÓ – FERNÁNDEZ-ERASO, JAVIER – MUJIKALUSTIZA, JOSÉ ANTONIO – ALONSO FERNÁNDEZ, CARMEN – JIMÉNEZ ECHEVARRÍA, JAVIER – BOLLONGINO, RUTH – ORSCHIEDT, JÖRG – SCHIERHOLD, KERSTIN – MELLER, HARALD – COOPER, ALAN – BURGER, JOACHIM – BÁNFFY, ESZTER – ALT, KURT W. – LALUEZA-FOX, CARLES – HAAK, WOLFGANG – REICH, DAVID: Parallel palaeogenomic transects reveal complex genetic history of early European farmers. *Nature* 551 (2017) 368–372.
<https://doi.org/10.1038/nature24476>
- MENGHIN 1921 MENGHIN, OSWALD: *Urgeschichte Niederösterreichs*. Heimatkunde von Niederösterreich 7. Wien: Haase Verlag 1921.
- NAGY 2010 NAGY, BORBÁLA: Gräberfeld der Badener Kultur in Balatonlelle-Felső-Gamász. *Antaeus* 31–32 (2010) 375–498.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1964 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: Sídliisko bolerázskeho typu v Nitrianskom Hradku-Vysokom brehu – Siedlung der Boleráz-Gruppe in Nitriansky Hrádok. *Slovenská Archeológia* 12:1 (1964) 163–268.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1979 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: Počiatky bolerázskej skupiny na Slovensku – Die Anfänge der Boleráz-Gruppe in der Slowakei. *Slovenská Archeológia* 27:1 (1979) 17–50.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1981 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: Načrt periodizácie badenskej kultúry a jej chronologických vzťahov k juhovýchodnej Európe – An outline of the periodical system of Baden Culture and its chronological relations to Southeast Europe. *Slovenská Archeológia* 29:2 (1981) 261–296.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1984 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: K problematike trvania a konča bolerázskej skupiny na Slovensku – Zur Problematik von Dauer und Ende der Boleráz-Gruppe in der Slowakei. *Slovenská Archeológia* 32:1 (1984) 75–146.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1991 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: Typologické otázky relatívnej a absolútnej chronológie badenskej kultúry. *Slovenská Archeológia* 39:1 (1991) 59–90.
- NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ 1998 NĚMEJCOVÁ-PAVÚKOVÁ, VIERA: Die Badener Kultur. In: *Das Neolithikum in Mitteleuropa. Kulturen - Wirtschaft - Umwelt vom 6. bis 3. Jahrtausend*

- v .u. Z. *Übersichten zum Stand der Forschung*. Band 1/2. Ed.: Preuss, Joachim. Weissbach: Verlag Beier & Beran 1998, 383–400.
- NEUSTUPNÝ 1959 NEUSTUPNÝ, EVŽEN: Zur Entstehung der Kultur mit kannelierter Keramik. *Slovenská Archeológia* 7:2 (1959) 260–282.
- NEUSTUPNÝ 1966 NEUSTUPNÝ, EVŽEN: K mladšimu eneolitu v Karpatské kotliné – Zum jüngeren Äneolithikum im Karpatenbecken. *Slovenská Archeológia* 14:1 (1966) 77–96.
- NEUSTUPNÝ 1973 NEUSTUPNÝ, EVŽEN: Die Badener Kultur. In: *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Ed.: Chropovský, Bohuslav. Bratislava: Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften 1973, 317–352.
- NEVIZÁNSKY 1985 NEVIZÁNSKY, GABRIEL: Grabfunde und Überbauerscheinungen der Träger der Badener Kultur im zentralen Gebiet des Karpathenbeckens. *Slovenská Archeológia* 33:2 (1985) 249–272.
- NEVIZÁNSKY 2001 NEVIZÁNSKY, GABRIEL: Delené misy badenskej kultúry – Zweiteilige Schüsseln der Badener Kultur. *Pravěk* 8 (2001) 311–324.
- NEVIZÁNSKY 2002 NEVIZÁNSKY, GABRIEL: Antropomorfné a gynekomorfné nádoby badenskej kultúry z územia Karpatskej kotliny – Anthropomorphe und gynekomorphe Gefäße der Badener Kultur aus dem Gebiet des Karpatenbeckens. *Slovenská Archeológia* 50:1 (2002) 79–98.
- NEVIZÁNSKY 2004 NEVIZÁNSKY, GABRIEL: Amphoren der Badener Kultur. In: *Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár zum 70. Geburtstag*. Hrsg.: Batora, Jozef – Furmánek, Václav – Veliačik, Ladislav. Nitra: Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften 2004, 57–74.
- NEVIZÁNSKY 2005 NEVIZÁNSKY, GÁBRIEL: Nové poznatky o bolerázskej skupine na západnom Slovensku. In: *Otázky neolitu našich krajín - 2004*. Zborník referátov z 23. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska, Skalica 21. – 24. 9. 2004. Eds.: Cheben, Ivan – Kuzma, Ivan. Nitra: Archeologický Ústav Slovenskej Akademie Vied 2005, 241–276.
- PEŠKA 2015 PEŠKA, JAROSLAV: A small contribution to the knowledge of Baden Culture in Moravia and the present state of research. In: *The Baden Culture around the western Carpathians*. Eds.: Nowak, Marek – Zastawny, Albert. Via Archaeologica 12. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad. Wydawnictwo 2015, 95–118.
- RACZKY 2009 RACZKY, Pál: Historical context of the Late Copper Age cemetery at Budakalász. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas, 2009, 475–484.
- SACHSSE 2010 SACHSSE, CLAUDIA: *Untersuchungen zu den Bestattungssitten der Badener Kultur*. Teil 1–2. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 179. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt 2010.

- SAVA 2008 SAVA, VIKTOR: Situri ale finalului epocii cuprului din Câmbia de Vest – Final Copper Age sites from the Western Romanian Plain. *Analele Banatului. Arheologie – Istorie* 16 (2008) 45–80.
<https://doi.org/10.55201/WCNJ9654>
- SCHIER 2014 SCHIER, WOLFRAM: Central and Eastern Europe. In: *The Oxford handbook of Neolithic Europe*. Eds.: Fowler, Chris – Harding, Jan – Hofmann, Daniela. Oxford Handbooks Online Aug 2014, 1–18.
<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199545841.001.0001/oxfordhb-9780199545841-e-065?print=pdf>
(utolsó megtekintés: 2022. 07. 06.)
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199545841.013.065>
- SHERRATT 1981 SHERRATT, ANDREW: Plough and pastoralism. Aspects of the secondary products revolution. In: *Pattern of the past. Studies in honour of David Clarke*. Eds.: Hodder, Ian – Isaac, Glynn – Hammond, Norman. Cambridge: Cambridge University Press 1981, 261–305.
- SHERRATT 1983 SHERRATT, ANDREW: The secondary exploitation of animals in the Old World. *World Archaeology* 15:1 (1983) 90–104.
<https://doi.org/10.1080/00438243.1983.9979887>
- SIKLÓSI 2004 SIKLÓSI ZSUZSANNA: A Kostolac-kultúra újabb temetkezései Balatonbogláron – The latest burials of the Kostolac Culture at Balatonboglár. *Somogyi Múzeumok Közleményei* 16 (2004) 139–159.
<https://doi.org/10.1215/08992363-16-1-159>
- SIKLÓSI 2009 SIKLÓSI, ZSUZSANNA: Absolute and internal chronology of the Late Copper Age cemetery at Budakalász. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 457–474.
- SØRENSEN 2015 SØRENSEN, MARIE LOUISE STIG: ‘Paradigm lost’. On the state of typology within archaeological theory. In: *Paradigm found. Archaeological theory. Present, past and the future*. Essays in honour of Evžen Neustupný. Eds.: Kristianse, Kristian – Šmejda, Ladislav – Turek, Jan. Oxford – Philadelphia: Oxbow Books 2015, 84–94.
<https://doi.org/10.2307/j.ctvh1dpc1.10>
- SPASIĆ 2010 SPASIĆ, MILOŠ: Coţofeni communities at their Southwestern frontier and their relationship with Kostolac population in Serbia. *Dacia* 54 (2010) 157–175.
- SPASIĆ 2011 SPASIĆ, MILOŠ: Boleráski horizont Gradine na Bosutu – Boleraz horizon of Gradina on Bosut. *Rad Vojvodanskih Muzeja* 53 (2011) 91–114.
- SÜMEGI 2009 SÜMEGI, PÁL: The Archaeozoological analyses on the beads and Molluscs from the Late Copper Age cemetery at Budakalász. In: *The Copper Age cemetery of Budakalász*. Eds.: Bondár, Mária – Raczky, Pál. Budapest: Pytheas 2009, 410–435.
- SZMYT 2015 SZMYT, MARZENA: The Baden Complex and the Globular Ampfora Culture. Case studies from three peripheral areas. In: *The Baden Culture around the western Carpathians*. Eds.: Nowak, Marek –

- Zastawny, Albert. *Via Archaeologica* 12. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad. Wydawnictwo 2015, 445–469.
- TOČÍK 1987 TOČÍK, ANTON: Záchranný výskum v Lipovej-Ondrochove v roku 1980 – Rettungsgrabung in Lipova-Ondrochov im Jahre 1980. *Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Vied* 23 (1987) 243–303.
- TOČÍK 1987a TOČÍK, ANTON: Beitrag zur Frage der befestigten und Höhensiedlungen im mittleren und späten Äneolithikum in der Slowakei. *Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Vied* 23 (1987) 5–27.
- TORMA 1973 TORMA, ISTVÁN: Die Boleráz-Gruppe in Ungarn. In: *Symposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur*. Ed.: Chropovský, Bohuslav. Bratislava: Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften 1973, 483–512.
- TORMA 1977 TORMA ISTVÁN: Rézkori telep Páriban – Kupferzeitliche Siedlung von Pári. *A Szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 6–7 (1975–1976) [1977] 29–59.
- TRIFONOV 2004 TRIFONOV, VIKTOR: Die Majkop-Kultur und die ersten Wagen in der südrussischen Steppe. In: *Rad und Wagen. Der Ursprung einer Innovation. Wagen in der Vorderen Orient und Europa*. Eds.: Fansa, Mamoun – Burmeister, Stefan. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern 2004, 167–176.
- WILD *et al.* 2001 WILD, EVA MARIA – STADLER, PETER – BONDÁR, MÁRIA – DRAXLER, SUSANNE – FRIESINGER, HERWIG – KUTSCHERA, WALTER – PRILLER, ALFRED – ROM, WALTER – RUTTKAY, ELISABETH – STEIER, PETER: New chronological frame for the Young Neolithic Baden Culture in Central Europe (4th Millennium BC). In: *Proceedings of the 17th International Radiocarbon Conference Jun 18–23 2000*. Eds.: Carmi, Israel – Boaretto, Elisabetta. *Radiocarbon* 43 (2001) 1057–1064.
<https://doi.org/10.1017/S0033822200041710>
- ZASTAWNY 2015 ZASTAWNY, ALBERT: Absolute chronology of the Baden culture in Lesser Poland. New radiocarbon dates. In: *The Baden Culture around the western Carpathians*. Eds.: Nowak, Marek – Zastawny, Albert. *Via Archaeologica* 12. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad. Wydawnictwo 2015, 191–219.

Ebben a kötetben a legújabb, 2017-ben feltárt temető csontvázas és hamvasztott sírjainak feldolgozását adjuk közre. A késő rézkori Kárpát-medencében (Budakalász-Luppa csárda ugyancsak kettős rítusú és Pilismarót-Basaharc hamvasztásos temetője után) jelenleg ez a legnagyobb sírszámú szakrális hely.

Az adott kor szokásai szerint eltemetett halott sírja egy „időkapszula”, amely megőrizte az elhunyt szociális helyzetére mutató régészeti összefüggéseket, valamint az egészségi, a fizikai állapotra és a környezetre utaló bizonyítékokat is. A hagyományos régészeti értékelés a

leleteket és párhuzamaikat vizsgálja. A fizikai antropológia ezt kiegészíti az elhunyt adataival: nem, halálkor, a csontokon nyomot hagyó patológiai elváltozások. A temetkezés keletkezésében a naptári korra átszámított, kalibrált radiokarbon dátumok segíthetnek. A komplex elemzés mindezeknél többet ad. A bioarchaeológia módszerei: az archaeogenetika, izotópgeokémia, mikrobiológia és bioinformatika még további rejtett információkat tárnak fel. A régészeti és természettudományos eredmények együttes értelmezésével így egyre többet tudhatunk meg a Kr. e. 4. évezredben élt késő rézkori elődeink egyéni biológiai adottságairól, környezetéről és sokrétű közösségi, kulturális és kereskedelmi kapcsolatairól. Éppen ezért a régészeti feldolgozáson túl a balatonszentgyörgyi temetőből nagyszámú mintavétel történt. „A Kárpát-medence késő rézkori temetkezéseinek komplex elemzése” című pályázat keretében vizsgált összes temetkezés kiértékelését a 2023-ban megjelenő kötetben mutatjuk be.

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Régészeti Intézet

MTA
KIVÁLÓ KUTATÓHELY

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL
AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ PROGRAM

ARCHAEOLINGUA

